

Unsaon pagsulti sa mga bata nga dunay namatay

Unang Lakang: ANDAMA ANG KAUGALINGON

- Ang paghunahuna bahin sa pagpakig-istorya sa mga bata bahin niini tingali ang pinakalisod buhaton sa kalibutan.
- Masabtan ra gyud kini nga gusto nato sila panalipdan sa niini nga balita.
- Kung adunay laing hamtong uban nimo sa balay, ipaambit ang balita una sa ila, aron kuyog mo sa pagkig-istorya sa mga bata. Pagsulat og simple nga lista sa kung unsa ang nahitabo ni (PANGALAN) pagkahuman sa iyang pag-adto sa ospital.n.
- Mahimo nimong gamiton kini para basihan sa inyong mga pakig-hinabi sa mga bata.
- Paggahin og usa ka minuto sa pagginhawa og hinay ug lalom kutob sa imo mahimo.
- Suwayi na ipunting imo pokus sa sunod nga mga minutos ug unsaon nimo pagpahibaw sa mga bata ang balita sa pagkamatay sa ilang hinigugma.
- Nahibaw kita na bisan bata pa kaayo (ubos sa 2 ka tuig) kasagaran aduna nay nahibal-an nga adunay nahitabo ug naningahanlan og eksplanasyon sa kung unsay makit-an ug madunggan sa ilang palibot.

Ika-duha nga lakang: ANDAMA ANG IMPORMASYON

- Paggahin og usa ka minuto sa paghunahuna kung unsay nahibaw-an sa matag bata sa kung unsay nahitabo.
- Unsa bay ilang pagsabot ug kasinatian sa sakit ug kamatayon hangtod karon?
- Sa dihang nag puyo ang tanan sa ilang mga balay, mahibal-an gyud sa mga bata ang mga tawag sa telepono ug maghulat ni sila nga madunggan kabahin ni (PANGALAN).
- Gapasabot kini nga human nimo madawat ang akong tawag, kinahanglan nimo sila sultian sa labing dali sa balita, aron dili sila mabalaka sa kung unsay nahitabo.

Ika-tulo nga Lakang: ANDAMA ANG PALIBOT

- Hunahuna sa kung asa dapit sa balay nimo gusto makig-istorya sa mga bata.
- Depende sa mga edad sa mga bata, pagdisisyon kung gusto nimo sultian sila nga dungan, o kung lipaton ba og cellphone/computer/TV ang mga gagmayng bata samtang istoryahan nimo usa ang mga magulang nga bata.
- Kung ang mga bata adunay paborito nga dulaan, mahimo nga ihatag kini nimo sa ila.

Ika-upat nga Lakang: PAGESUGOD SA PAKIGSULTI

- Usa ka pamaagi sa pag-andam sa mga bata sa inyong pakigsulti ang paghangyo sa ila nga ihunong usa ang ilang mga gipangbuhat ug molingkod tapad nimo.
- Sulayi ug paghinay sa pagsulti kutob sa imong mahimo ug sa paghunong sa taliwala sa mga pulong.
- Kasagaran madali ang atong pagsulti labi na kung kita naguol ug gikulbaan.
- "Pwede ka muanhi ug lingkod kuyog nako kadiyot lang? kinahanglan ko makig-istorya nimo."
- "Gitawagan ko sa doctor sa ospital bago lang."

Ika-lima nga lakang: IPASABOT KUNG UNSAY NAHITABO

- Hinayi pag-maayo ang pag-sulti ug matinouron.
- Aron malikayan ang bisan unsang kalibog, kinahanglan gayud nimo klarohon nga namatay na si (PANGALAN);
- Paggamit ug mga pamulong nga sagad gamiton sa inyong pamilya kung maghisgot og kamatayon.
- Likayi ang 'natulog na', 'nawala na', o 'ningadto na sa langit' kay ang mga bata malibog ug magtuo nga ang tawo mubalik pa.
- Pagkahuman nimo og sulti nga namatay na si (PANGALAN), PAGHILOM og pipila ka segundo aron hatagan og higayon nga motuhop ang imong gisulti sa ilaha.
- Hulata nga nakabati ka nga andam na ang mga bata sa dungag nga kasayuran (impormasyon).
- Timan-i nga tungod sa ilang pagkasubo mas maglisod sila sa pagdawat sa impormasyon.
- "Si (PANGALAN) nagkasakit og samot sa dihang gidala siya sa ospital/clinic ug siya namatay"
- Para sa mga mas manghod pa nga mga bata, kinahanglan nimo nga balik-balikon nga namatay na si (PANGALAN) ug dili na mubalik ug dili na makabalik.
- Para sa mga mas manghod pa nga mga bata, "Masakiton kaayo si (PANGALAN) nga wala na nigana iyang lawas.
- Mihunong ang iyang kasingkasing ug wa na siya kaginhawa.
- Namatay na si (PANGALAN)"
- O "Gihimo sa mga doktor ang tanan nga ilang mahimo para ni (PANGALAN), apan wala gyud matabang. Dili na gyud mahimo nga mapaayo nila si (PANGALAN) ug siya namatay sa kadugayan."
- O para sa mga mas magulang nga bata: "Si (PANGALAN) nakakuha og grabe na impeksyon sa iyang baga. Tungod niini, naglisud siya ug ginhawa ug dili sakto ang oxygen o hangin nga makuha sa iyang lawas. Ug bisan sa tanang tambal ug mga makina, dili gihapon siya mapaayo sa mga doktor. Gikasubo ko nga namatay si (PANGALAN).

Unsaon pagsulti sa mga bata nga dunay namatay

Ika-unom nga lakang: PAGESAGUBANG SA REAKSYON SA MGA BATA

- OK ra nga makig-istorya sa mga bata kabahin sa kung unsa kasubo ug makaguol niini nga balita para sa tanan.
- Makatabang ang pagpaambit sa imong mga gibati, apan basin makahadlok kini sa mga bata nga makakita nimo nga bug-os nga nabug-atan sa kasubo.
- Makatabang kung imong panganlan nimo ang imong gibati, pananglitan ipasabot nga nakabati ka og kaguol ug nga naghilak ka aron makabatyang ka og kaayo igkahuman og hilak pagayo.
- Mahimo nga ang mga mas manghod pa nga mga bata mas mo-pokus sa practical nga mga aspeto sa kung giunsa mausab sa sitwasyon ang ilang adla-adlaw nga kinabuhi; 'kinsa nama'y makigduwa nako?'
- Basin dili dayon sila magpakita sa ilang reaksyon sa balita (pananglitan gusto mogawas ug makigduwa) apan dili gyud kini gipasabot nga wala sila nakadungog sa balita o nga ilang kaugalingon lang ang ilang gihunahuna.

Mahimo nga ang mga bata adunay daghang lainlaing reaksyon sa mga balita sama niini. Ania ang pipila ka mga ehemplo, uban sa mga suhestyon sa kung unsaon nimo pagtubag:

Paghilak o posible sa pagsyagit:

- "Kahibaw ko nga makaguol gayud kaayo kini. Lisud kini dawaton tanan."

Gibalikbalik og ingon: "Dili ko motuo nimo, nasayup ka, di na tinuod":

- "Kahibaw ko lisod kaayo ni para nimo dawaton."

Paghilom pag maayo:

- "Kahibaw ko, lisod gyud kaayo tuohan nga nahitabo ni"
- "Kahibaw ko makaguol ni ug makasubo hunahunaon, apan maayo nga ato mapagawas ang atong mga gibati ug istoryaan atong mga gikagul-an, kaysa nga maginusarang nagkalisod."

Ika-pito nga lakang: PAGPANGANDAM SA KASAGARANG MGA PANGUTANA SA MGA BATA

- Mahimong makatabang ang paghunahuna kung unsaon nimo ang pagtubag sa kasagarang pangutana nga mahimong pangutanan sa mga bata.
- Kinahanglan nimong hunahunaon ang mga edad sa mga bata ug unsa ang mahimo nilang masabtan.
- Hunahuna ang unsa ilang nahibaw-an ug unsa ang nasabtan na nila.
- Pangutan-a sila kung gusto nila og dugang na impormasyon o aduna pa silay mga pangutana kabahin sa nahitabo.

- Ang mga bata kasagaran gustong mahibaw-an kung unsay hinungdan sa pagkamatay ug maguol kini sila nga basin tungod naa silay nahunahunaan, naingon o nabuhat.
- Importante nga balikon nga si (PANGALAN) nasakit ug Coronavirus, naatiman siya sa mga doktor ug nars ug nga walay sad-an sa iyang pagkamatay.
- Mahimo nga ang mga bata mangutana nimo kung ikaw o sila mamatay ba, kinsa man ang mubantay nila ug kung makuha ba ni nila.
- "Nakahibaw ko nga kini usa ka lisod kaayo nga pag-istoryahanay. Daghan kaayong e proseso ug huna-hunaon; aduna ba kay gusto ipangutana o wa nasabtan?"
- Pag-pokus sa practical nga impormasyon. Sultii sila sa pamaagi nga gibuhay sa mga tao sa pagpahunong sa pagkatay sa Coronavirus (pagpanghugas sa kamot, pagdistansya, ug uban pa)
- Pahinumdumi sila sa ubang miyembro sa ilang pamilya ug sa ilang mga higala, nga tanan nagpangga ug nagatiman sa ila.

Ika-walo nga lakang: PAGTAPOS SA PAGISTORYA

- Ipagpasalig sa ilaha nga dili sila kinahanglan maginusara sa pagdala niini.
- Makatabang gayud sa mga bata nga adunay laing tawo nga maistoryahan gawas sa pamilya.
- Importante nga makapagawas sila sa ilang mga gibati nga dili mabalaka nga ikaw masuko o masubo.
- Mahimo nga makatabang ka sa mga bata nga hunahunaon ang ilang mga gimahal ug gisaligan nga musuporta sa ila.
- Mahimo nga kinahanglan nimong mubalik sa niining pag-istorya sa kapila nga higayon, labi na sa mga masanghod pa nga mga bata.
- Normal ra kaayo ni samtang hinayhinay nilang masabtan ang kung unsay nahitabo.

- "Kahibaw ko nga sobra ang imong gibati karon. Ang siguradong nahibal-an nako kay pinangga kaayo tika. Uban ta sa niini nga kaagi, bisan unsa pa ang umaabot."
- "Ato kaha hunahunaon kung kinsa pa ang maayo nga tawo nga mahimo nimong istoryaan?"
- "Hunahuna kuno ug pahibaw-a ko kung gusto nimo na ako ang mosulti sa imong mga higala, o gusto ba nimo nga ikaw ra mismo ang mosulti nila?"

Ika-siyam nga lakang: PAG-ATIMAN SA KAUGALINGON

- Importante kaayo nga imong atimanon imong kaugalingon.
- Kini nga mga pag-istorya ang pinakalisod nga imong pagabuhaton ug bug-at sa emosyon.
- Pangita ug higala o paryente nga maistoryahan nimo sa imong gibati karon.
- Pakig-uban sa ubang mga tawo, grupo ug organisasyon nga mga makatabang og suporta nimo ug sa imong pamilya.